

УДК 338.48:330.322

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-1.25>

Фрунза С.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

МОНІТОРИНГ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто особливості інвестиційного процесу в АПК України та проаналізовано основні показники залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво. Основою для цього слугує поєднання державної інвестиційної політики, спрямованої на активізацію досліджень та інноваційних розробок із метою подальшого їх упровадження у виробничу діяльність вітчизняних підприємств. Визначено, що основними джерелами фінансування діяльності є власні кошти підприємств, кошти державного бюджету, іноземних інвесторів та інші джерела. Виявлено сучасні можливості державної фінансової підтримки діяльності сільськогосподарських підприємств та встановлено пріоритетність розвитку АПК. Визначено, що інноваційний розвиток АПК має максимально враховувати галузеві особливості його діяльності, бути зорієнтованим на нарощення можливостей зростання підприємств і запропоновано пріоритетні напрями державного регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрної галузі.

Ключові слова: аграрна сфера, інновації, державне регулювання, джерела фінансування, інноваційний розвиток, фінансове забезпечення.

МОНІТОРИНГ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Фрунза С.А.

В статье рассмотрены особенности инвестиционного процесса в АПК Украины и проанализированы показатели привлечения инвестиций в сельскохозяйственное производство. Основой для этого служит объединение государственной инвестиционной политики, которая направлена на активизацию исследований, а также инновационных разработок, для последующего внедрения в производственную деятельность отечественных предприятий. Определено, что основными источниками финансирования деятельности являются собственные средства предприятий, средства государственного бюджета, иностранных инвесторов и другие источники. Выявлены современные возможности финансовой поддержки деятельности сельскохозяйственных предприятий. Установлена приоритетность развития АПК. Доказано, что инновационное развитие АПК должно максимально учитывать отраслевые особенности его деятельности, быть ориентированным на увеличение возможностей предприятий. Предложены приоритетные направления государственного регулирования финансового обеспечения инновационного развития аграрной отрасли.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновации, государственное регулирование, источники финансирования, инновационное развитие, финансовое обеспечение.

MONITORING OF STATE REGULATION FOR INVESTMENT & INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES

Frunza Svetlana

The article deals with the peculiarities of the investment process in agroindustrial complex of Ukraine and analyzes the main indicators of attracting investments in agricultural production. The basis for this is a combination of state investment policies in agricultural, policies directed on activation researches and innovation with a view to their implementation in production activities of domestic enterprises. The aim of research of this work is monitoring of state influence on investment-innovative development of agrarian enterprises and exposure of basic problems, ground of directions of improvement of state sponsorship. It is determined that the main sources of financing are the own funds of enterprises, state budget funds, foreign investors and other sources. The modern trends of state financial support of agricultural enterprises activity are revealed. The priority of the agro-industrial complex development is established. The priority aim of the state must be a technological change of agricultural technique, in relation to rigging of agrarian enterprises a new technique and it will give more economic effect than from financing of money as subvention and grants from the state budget. The main reasons and factors hindering the innovative development of domestic agricultural enterprises are considered. The factors that caused the depressive nature of the development of agrarian enterprises are: reduction of their own investment sources of producers due to increased price disparities and depreciation of investment resources under inflation, reduction of state investment support, not compensated by their own and attracted sources of investment financing; the deterioration of access to credit,

the growth of non-payment, the breach of economic ties, the deterioration of material and technical supply, etc. It is determined that the innovative development of the agroindustrial complex should take into account the sector peculiarities of its activity as much as possible, and be focused on increasing the growth opportunities of enterprises. The priority directions of the state regulation of financial provision of innovative development agrarian sector offered.

Keywords: agrarian sphere, innovations, state regulation, sources of financing, innovative development, financial security.

Постановка проблеми. Аграрні підприємства формують продовольчу безпеку країни для забезпечення населення основними сільськогосподарськими продуктами і незалежності від імпорту, тому цей сектор є найважливішою частиною матеріального виробництва в будь-якій державі. Для забезпечення виробничого процесу існує потреба в постійних інвестиціях в основні фонди, а отже, їх оновлення та модернізацію. Недостатній рівень самозабезпечення агропромислового комплексу впливає на пошук інших джерел фінансування. Найбільш раціональною є пряма фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників за рахунок бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість науковців неодноразово піднімала питання щодо основних аспектів рівня державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні, серед яких: В. Геєць [1], Б. Данилишин [2], С. Кушнір [5], Ю. Мазур [7], О. Панухник [8], П. Саблук [4], О. Шпикуляк та ін. Ураховуючи праці науковців, слід відзначити, що через економічні та політичні зміни у державі чимало питань у цьому напрямі залишаються невирішеними, тому потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою даної роботи є моніторинг державного впливу на інвестиційно-інноваційний розвиток аграрних підприємств та виявлення основних проблем, обґрунтування напрямів удосконалення державної фінансової підтримки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиції є одним із головних складників інноваційної діяльності, що має суттєвий вплив на нормальне протікання та розвиток інноваційних процесів у будь-якому напрямі діяльності.

Для аграрних підприємств необхідне здійснення інвестиційної діяльності, що дає можливість реалізувати інновації в сучасних умовах. Роль інновацій у

розвитку аграрних підприємств визначається такими можливостями, як: вирішення продовольчої проблеми; забезпечення фінансової стійкості та розвитку АПК; конкурентоспроможність аграрної продукції та її якість; забезпечення екологічного захисту навколишнього середовища; вирішення соціальних проблем щодо праці і рівня життя населення. Для ефективного функціонування підприємств в аграрній сфері потрібно поєднати інвестиційну та інноваційну діяльність із метою поліпшення сучасних інноваційних технологій та виробництва інноваційних продуктів у відкритому конкурентному середовищі.

Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств здійснюється за рахунок власних коштів через модернізацію підприємств або за рахунок фінансової допомоги з бюджету та іноземних інвестицій (рис. 1).

Для більшості сільськогосподарських підприємств в Україні джерелом розвитку й упровадження інновацій є власні кошти. Оскільки отримати кредити складно, тому й на впровадження інновацій коштів не вистачає.

Обсяг іноземних інвестицій також є незначним у сучасних умовах через незадовільний інвестиційний клімат, неефективну державну політику, а також високі ризики в аграрному виробництві.

Більшість підприємств має ще надію на допомогу держави, оскільки продукція сільськогосподарських підприємств відіграє вирішальну роль у формуванні бюджетних коштів, а отже, й у поповненні ВВП.

Ті аграрні підприємства, що мають більше можливостей для поліпшення машино-тракторних парків, використання сучасних технологій для вирощування сільськогосподарських культур, мають більше можливостей вижити в сучасних умовах, підтримуючи високий рівень конкурентоспроможності своєї продукції. Одним з індикаторів цього є обсяг інвестицій у сільське господарство (табл. 1).

За даними табл. 1, обсяг інвестицій у сільське господарство в 2018 р. збільшився лише на 3% порівняно з 2017р. Потрібно відзначити, що в 2018 р. їхня частка в капітальних інвестиціях зменшилася і становить лише 11,4%, а в прямих інвестиціях – 1,7%. Отже, це свідчить про несприятливу динаміку вкладання коштів у сільське господарство.

На сучасному етапі існує низка проблем для інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні, яким притаманні:

– недостатній обсяг інвестицій для оновлення основних засобів на підприємствах аграрного сектору економіки;

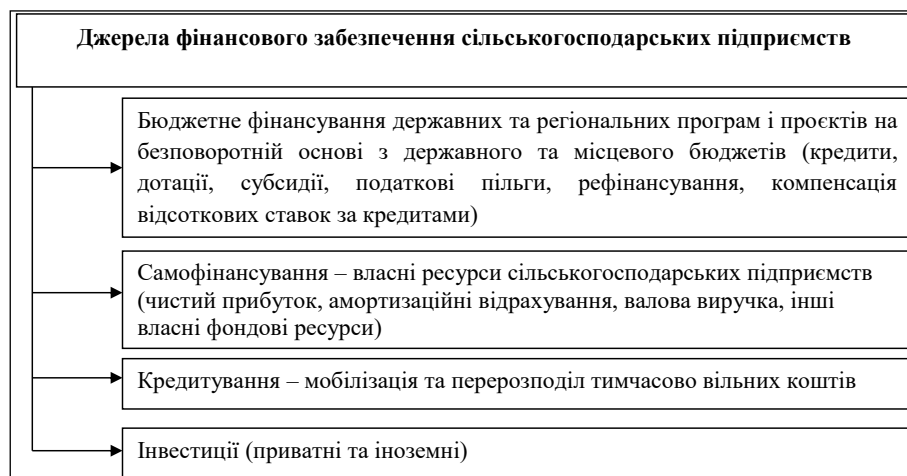

Рис. 1. Джерела фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств

Таблиця 1. Капітальні та прямі інвестиції за видами економічної діяльності в Україні (млн грн)

Показники	2015	2016	2017	2018	Зміни 2018-2017рр.	
					грн.	%
Капітальні інвестиції, усього	273116	359216	448462	578726	130264	129
Сільське, лісове та рибне господарство	30155	50484	64243	66104	1861	103
Частка, %	11,0	14,1	14,3	11,4	-2,9	80
Прямі інвестиції, усього	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	376,1	101
Сільське, лісове та рибне господарство	617,0	502,2	586,2	578,6	-7,6	99
Частка, %	1,6	1,9	1,8	1,7	-0,1	94

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

– низький рівень взаємозв'язку між валовою доданою вартістю, забезпеченою підприємствами галузі та інвестиціями у сільське господарство;

– недостатній рівень впливу інвестицій на зростання виробництва продукції АПК.

Основними формами державної підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності є кредитна політика держави щодо пріоритетності проектів для залучення кредитів, а також бюджетне фінансування у формі залучення державних коштів, які виконуються по пріоритетних напрямках діяльності технологічних парків.

Хотілося б зазначити, що для прискорення інноваційного розвитку аграрних підприємств миттєвий вплив мають програми державної підтримки сільського господарства за 2019–2020 рр., такі як [3]:

– програма «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» (2019 р. – 800 млн грн; 2020 р. – 780 млн грн);

– програма отримання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання для агропромислового комплексу (2019 р. – 244,5 млн грн, з яких 200 млн грн – за рахунок загального фонду та 44,5 – за рахунок спеціального фонду);

– здешевлення кредитів сільськогосподарським товаровиробникам для закупівлі землі (2020 р. – 3,9 млрд грн);

– формування статутного капіталу Фонду/Агенції часткового гарантування кредитів (2020 р. – 500 млн грн);

– інші програми державної підтримки сільського господарства.

Більшість програм, які діють у 2019 р., збережено на 2020 р. Слід зазначити, що із запланованих на 2019 р. коштів на програми підтримки сільськогосподарських підприємств застосувати вдалося лише третину.

Разом із тим малі виробники сільськогосподарської продукції, у тому числі фермерські господарства та їх об'єднання, можуть скористатися державною підтримкою за іншими бюджетними програмами та програмами, які фінансуються через структурні підрозділи агропромислового комплексу обласних державних адміністрацій.

За рахунок фінансування сільськогосподарських підприємств із державного бюджету більшість областей України покриває частину своїх витрат на придбання техніки, погашення кредиторської заборгованості тощо. Надання кредитів фермерським господарствам здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, що є державною фінансовою установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств.

Окрім того, надання коштів для підтримки фермерських господарств може здійснюватися через Укрдержфонд на поворотній основі у сумі, що не перевищує 500 тис грн, строком до п'яти років із забезпеченням виконання зобов'язань щодо повернення бюджетних коштів.

Фінансування здійснюється за такими напрямками [3]:

– часткова компенсація вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва, закупленого у фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які здійснюють виробництво та/або його реалізацію;

– часткова компенсація витрат, пов'язаних із наданнями сільськогосподарськими дорадчими послугами;

– фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

– часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва;

– здешевлення кредитів;

– бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) новоствореним фермерським господарствам;

– бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) для фермерських господарств (окрім новостворених);

– додаткова фінансова підтримка фермерських господарств зі статусом сімейних фермерських господарств через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

У табл. 2 надано дані, що характеризують стан фінансування з державного бюджету на підтримку та розвиток АПК у 2019 р. за рахунок загального фонду державного бюджету.

Отже, за даними табл. 2 можемо зазначити, що в 2019 р. передбачено збільшення фінансування коштів на 35% порівняно з 2018 р. Основна частка державної підтримки в 2019 р. – 59% – належить галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури. Ці кошти повинні бути спрямовані на часткову компенсацію вартості за банківськими кредитами; часткову компенсацію вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів; спеціальну бюджетну дотацію; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин.

Найменша частка фінансування спрямована на надання кредитів фермерським господарствам – 3%, а саме: надання повторної допомоги для придбання тех-

Таблиця 2. Фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 р. за рахунок загального фонду державного бюджету (тис грн) [10]

Програма	Спрямовано у 2018 р.	Передбачено на 2019 р.	Передбачено на 01.09.-01.12.2019	Відкрито асигнувань (13.11.2019)	Перераховано отримувачам (13.11.2019)
Разом	4166216,2	5908950	4715573,4	2888843	2835137,4
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	265913	127160	127160	104085	103936,4
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	203263,7	800000	572053	279008	230440,6
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників, ягідників і нагляд за ними	394334,5	400000	302500	119771,8	119771,7
Надання кредитів фермерським господарствам	0	200000	180000	140000	140000
Державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки с/г продукції, аквакультури	2389844,2	3500000	2826700	1604944,6	1600734,4
Фінансова підтримка сільгосп-товаровиробників	912860,8	881790	707160	641032,5	640254,1

ніки, обладнання, поновлення обігових коштів. А це означає, що в даній галузі відзначається гостра потреба в технічній оснащеності вітчизняного АПК, оскільки існує суттєва нестача техніки в сільськогосподарських підприємствах. Це, своєю чергою, впливає на високе навантаження на наявні машини та устаткування, які мають певний строк експлуатації і потребують оновлення та модернізації.

Отже, пріоритетною ціллю держави повинна бути технологічна зміна сільськогосподарської техніки щодо оснащення новою технікою аграрних підприємств, це дасть більш економічний ефект, аніж фінансування у вигляді субвенцій та дотацій із державного бюджету. Субсидії з державного бюджету повинні бути спрямовані на реальні інвестиційні проекти, на закупівлю техніки та впровадження новітніх технологій.

Для підвищення інвестиційно-інноваційної активності в АПК повинні бути використані певні державні напрями для активізації цього процесу, а саме:

- збільшення рівня державної фінансової підтримки в науково-інноваційному напрямі діяльності сільськогосподарських підприємств під реальні інвестиційні проекти;
- діяльність наукових установ повинна бути спрямована щодо запитів виробництва та новими технологічними засобами;
- забезпечення багатоканальними інформаційними джерелами про наукові досягнення;
- підвищення рівня підготовки кадрів;

– визначення та впровадження економічних стимулів для подальшого розвитку діяльності в АПК;

– розроблення заходів для вдосконалення технопарків, технополісів, інноваційних центрів, інноваційно-консультаційних центрів.

Висновки з проведеного дослідження. У ході дослідження з'ясовано, що для аграрних підприємств важливими стратегічними напрямками їхнього розвитку є науково-дослідний прогрес та інноваційні процеси. Це впливає на модернізацію і технічне переоснащення, що дає змогу використовувати новітні технології для зменшення матеріальних витрат у собівартості та виробляти конкурентоспроможну продукцію. Для країни це можливість насичення ринку високоякісною продукцією, збільшення ВВП та налагодження зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами.

Ураховуючи наявні проблеми самофінансування сільськогосподарських підприємств, виникає потреба у залученні зовнішніх інвестиційних коштів, а отже, і коштів із державного бюджету. Таким чином, запропоновані напрями активізації державної допомоги на всіх рівнях суттєво можуть вплинути на підвищення інвестиційно-інноваційної діяльності в АПК, що забезпечить їх стабілізацію та створить умови для ефективного розвитку галузі. Для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в країні необхідно також ураховувати досвід інших країн з урахуванням змін потреб підприємств та населення, що може бути використано в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Геєць В.М. Національна інноваційна система та інноваційно-інвестиційна діяльність. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / за ред. акад. НАН України В.М. Геєця. Київ : Ін-т екон. прогнозув, 2013. С. 345–385.
2. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди. URL : <http://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278> (дата звернення: 07.04.2016).
3. Державна підтримка сільського господарства: урядові програми 2019 року / Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <https://ukc.gov.ua/knowledge> (дата звернення: 13.11.2019).
4. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П.Т. Саблук та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010. 706 с.

5. Кушнір С. Державна підтримка агропромислового комплексу. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Т. 2. Вип. 1. С. 48–56.
6. Мазур Ю. Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 128–136.
7. Панухник О. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 1. С. 5–10.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний щорічник за 2000–2018 рр. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
9. Стан фінансування програм підтримки АПК у 2019 році. *Інформаційно-аналітичний портал АПК України*. URL : <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka> (дата звернення: 14.11.2019).

References:

1. Ghejecj V.M. (2013) Nacionaljna innovacijna sistema ta innovacijno-investycijna dijajlnistj [National innovative system and innovative-investment activity]. *Ekonomika Ukrainy: strateghija i polityka dovghostrokovogho rozvytku* [Economy of Ukraine : strategy and politics of long-term development] (eds/ Ghejecj V.M.), Kyiv: In-t ekon. prohnozuv, pp. 345-385. [in Ukrainian]
2. Danylyshyn B. (2016) *Nova derzhavna pidtrymka aghropromyslovogho kompleksu – shljakh v nikudy* [New state support of agroindustrial complex is a way in nowhere]. Available at: <http://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278> (accessed 07 April 2016).
3. Derzhavna pidtrymka sil'sjckogho ghospodarstva: urjadovi prohramy 2019 roku [State support of agriculture : governmental programs of 2019], Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (accessed 13 November 2019).
4. Sabluk P.T., Shpykuljak O.Gh., Kurylo L.I. (2010) *Innovacijna dijajlnistj v aghrarnij sferi: instytucionalnyj aspekt: monoghrafija* [Innovative activity in an agrarian sphere: institutional aspect: monograph]. Kyiv: NNC IAE, pp. 706. [in Ukrainian]
5. Kushnir S. (2017) *Derzhavna pidtrymka aghropromyslovogho kompleksu.* [State support of agroindustrial complex] *Ukrajinsjkyj zhurnal prykladnoji ekonomiky* [Ukrainian magazine of the applied economy]. Т. 2, vol. 1, pp. 48–56. [in Ukrainian]
6. Mazur Ju. (2017) *Derzhavna pidtrymka APK Ukrainy: sutj, znachennja ta suchasnyj stan.* [State support of АПК of Ukraine: essence, value and modern state] *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannja nauky i praktyky* [Economy. Finances. Management: pressing questions of science and practice].no.7, pp. 128–136.
7. Panukhnyk O. (2017) *Napryamy ta shljakhy transformaciji derzhavnoji pidtrymky sub'ektiv aghrarnoji sfery Ukrainy.* [Directions and ways of transformation of state support of subjects of agrarian sphere of Ukraine] *Aktualjni problemy innovacijnoji ekonomiky* [Issues of the day of innovative economy], no.1, pp. 5–10. [in Ukrainian]
8. *Naukova ta innovacijna dijajlnistj v Ukraini (2000-2018)*. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
9. *Stan finansuvannja program pidtrymky APK u 2019 roci.* [The state of financing of the programs of support of АПК is in 2019] *Informacijno-analitychnyj portal APK Ukrainy* [Research and information portal of АПК of Ukraine]. Available at: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka> (accessed 14 November 2019).

E-mail: frunzasa@gmail.com